

Agrarische afzet via korte ketens in Zeeland

Gabe Venema, Gerben Splinter, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandontwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research *een monitor korte ketens* ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen ertoe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld, met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in eenmalige sessie bijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen, bedrijfstype en geografische spreiding

De provincie Zeeland heeft in 2020 2.776 primaire agrarische bedrijven (tabel 1). Ruim 16% van deze bedrijven, in totaal 451 bedrijven, zet (een deel van hun) producten af via een korte keten, oftewel via geen of 1 schakel tussen de producent en de consument.

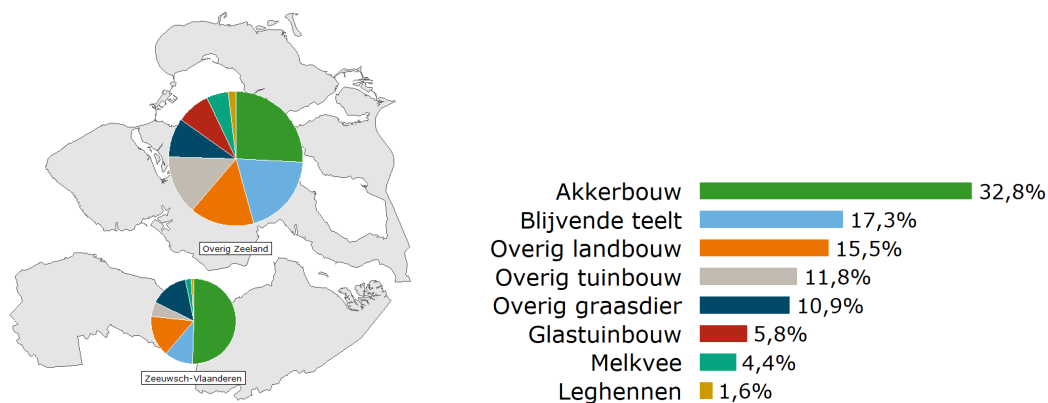
Het grootste bedrijfstype in Zeeland, de akkerbouw met ruim 1.650 bedrijven, blijft met een aandeel van een kleine 9% daarbij achter, maar scoort iets hoger dan de landelijke akkerbouw. In een ander voor Zeeland belangrijke bedrijfstype, de blijvende teelt (voornamelijk fruitteelt) zet een op de drie bedrijven af via een korte keten. Overigens wel beduidend lager dan landelijk. In de overig landbouw betreft het in Zeeland vooral bedrijven met gewascombinaties of gewas-veecombinaties. In Zeeland ligt voor bijna alle bedrijfstypen het aandeel korteketenbedrijven hoger dan landelijk.

Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korteketenbedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Zeeland, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	1.658	8,9%	0,5%
Blijvende teelt	243	32,1%	-13,0%
Glastuinbouw	50	52,0%	26,1%
Leghennen	10	70,0%	18,5%
Melkvee	166	12,0%	4,2%
Overig graasdier	188	26,1%	15,4%
Overig landbouw	306	22,9%	9,4%
Overig tuinbouw	155	34,2%	2,4%
Totaal	2.776	16,2%	2,5%

Bron: Landbouwtelling.

Onder deze 451 korteketenbedrijven bevinden zich 148 akkerbouwbedrijven (33%), 78 blijvendeteeltbedrijven (17%) en 70 overig landbouwbedrijven (figuur 1).

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte ketens over de COROP-regio's in Zeeland, a), b), per regio ingedeeld naar bedrijfstype, 2020

a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Zeeland; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven.

Bron: Landbouwtelling.

In Overig Zeeland zijn de meeste bedrijven met afzet in de korte keten (322). Voor driekwart betreft dit bedrijven in de akkerbouw, blijvende teelt, overig landbouw en overig tuinbouw. Van de 129 korteketenbedrijven in Zeeuws-Vlaanderen is ruim de helft een akkerbouwbedrijf. Het aandeel korteketenbedrijven verschilt nogal tussen Zeeuws-Vlaanderen (bijna 11%) en Overig Zeeland (ruim 20%).

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 402 bedrijven (14,1% van het aantal bedrijven) naar 451 (16,2%). Sterke toenames vonden plaats in de in Zeeland qua aantallen bedrijven kleinere bedrijfstypen glastuinbouw en leghennenhouderij, en in mindere mate de overig tuinbouw. De groei in het aandeel korteketenbedrijven in de grondgebonden akkerbouw en melkveehouderij beperkte zich tot nog geen half procent, in de blijvende teelt liep die 5% terug.

De groei in het aandeel korteketenbedrijven in Zeeland komt overeen met de landelijke ontwikkeling: een stijging van 10,5 in 2017 naar 13,7% in 2020. Na Limburg, Noord-Holland en Zuid-Holland scoort Zeeland procentueel gezien het hoogst. De verschillen in het percentage korteketenbedrijven tussen provincies is aanzienlijk en varieert tussen de 8 en 20%. Dit heeft sterk te maken met de aanwezigheid van het type sector per provincie. Een belangrijk aspect is de mate waarin bewerking van producten nodig is voordat er geconsumeerd kan worden.

Kenmerken bedrijven

Omvang en leeftijd

In Zeeland is het aandeel korte ketenbedrijven op de qua economische omvang (gemeten in standaard verdien capaciteit) grote en zeer grote bedrijven het hoogst (tabel 2). Ruim een vijfde van de grote bedrijven en bijna een kwart voor de zeer grote bedrijven zet producten af via een korte keten. Dit aandeel ligt voor deze twee klassen duidelijk hoger dan landelijk: voor de groep grote bedrijven zelfs bijna 7 procentpunten. De overige grootteklassen blijven steken op een aandeel korte keten bedrijven van rond de 14%.

Binnen de categorieën bedrijven met een bedrijfshoofd jonger dan 40 jaar en tussen de 40 en 50 jaar bevinden zich procentueel gezien veel korteketenbedrijven. De percentages liggen duidelijk hoger dan die voor landelijke leeftijdsgenoten.

Op de bedrijven met een oudere ondernemer (vanaf 51 jaar) is ook de opvolgingssituatie bekend, voor zover de bedrijven geen rechtspersoon zijn. Het aandeel korteketenbedrijven voor deze groep met potentiële opvolger ligt met ruim 14% iets hoger dan voor de groep zonder opvolger. In laatstgenoemde groep levert evenwel een op de acht bedrijven producten af via een korte keten.

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar de kenmerken economische omvang (in SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Zeeland, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeër klein	893	14,2%	2%
Klein	601	13,8%	-1%
Middelgroot	435	14,3%	1%
Groot	658	20,4%	7%
Zeër groot	189	23,8%	5%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	214	22,4%	5,1%
40 - 50	511	23,5%	7,4%
50 - 65	1.360	16,2%	2,0%
65 en ouder	691	9,1%	-0,2%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Zeeland met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdien capaciteit)-klassen,

* 1.000 euro). Zeër klein: < 25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeër groot: >250.

Bron: Landbouwtelling.

Relatie met multifunctionele activiteiten

De afzet via een korte keten gaat dikwijls samen met multifunctionele activiteiten (tabel 3) op het bedrijf. Onder de qua aantal kleine groepen bedrijven met boerderijeducatie of met zorglandbouw is meer dan de helft die ook producten verkoopt via een korte keten. Voor agro-toerisme en agrarisch natuurbeheer is dit aandeel een kwart. De groep bedrijven met agro-toerisme blijft hiermee een 5 procentpunten achter ten opzichte van landelijke collega's. Niet verrassend: de meeste bedrijven die zelf landbouwproducten verwerken zijn bedrijven met afzet via korte ketens.

Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau, ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Zeeland, 2020

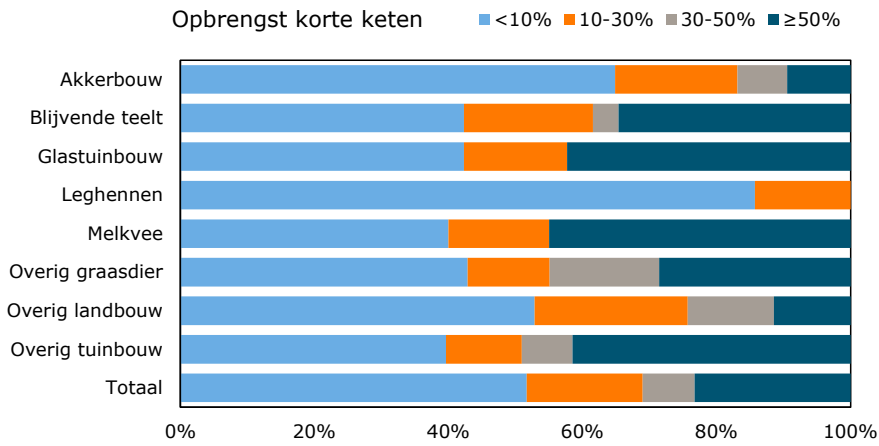
Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	6		-14%
agrotourisme	237	25%	-5%
boerderij educatie	21	52%	9%
natuurbeheer	267	26%	10%
opwekking duurzame energie voor leverij	126	31%	13%
stalling van goederen / dieren	200	17%	1%
verwerking landbouwproducten	62	86%	-2%
zorgboerderij	16	56%	20%

Bron: Landbouwtelling.

Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

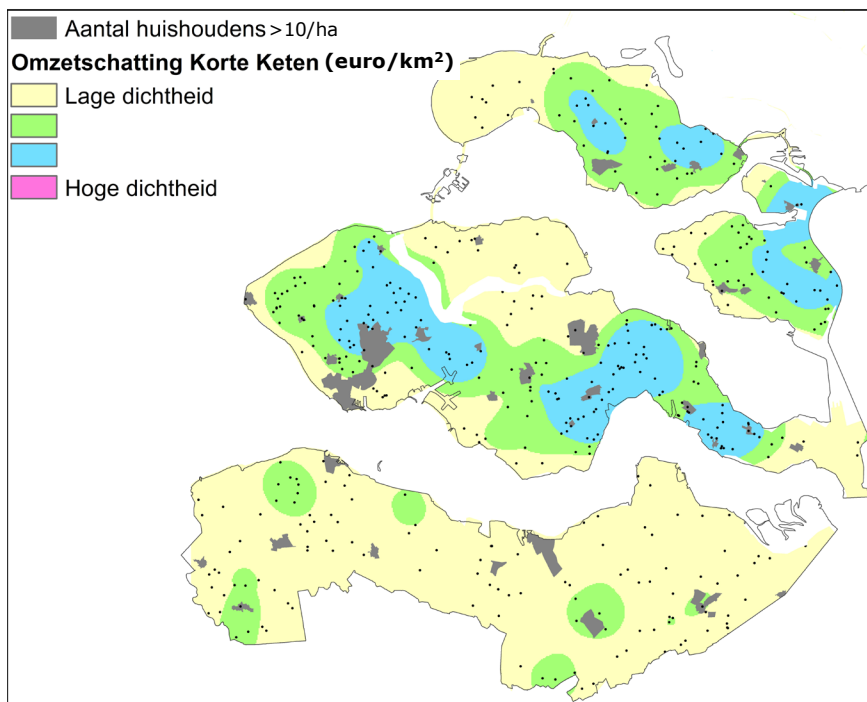
Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben ingeschat hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Bekijken we het beeld voor heel Zeeland, dan geeft meer dan de helft van de bedrijven aan dat dit tot 10% van de omzet is (figuur 2). In de akkerbouw is dit meer dan 60%. Hier staat tegenover dat een op de vijf zegt dat meer dan de helft van de omzet via korte ketens binnenkomt. Hieronder veel (glas)tuinders, fruittelers en ook meerdere melkveehouders. Dit laatste is opvallend omdat coöperaties veelal grenzen stellen aan het leveren/verwerken van melk buiten de coöperatie om.

De (zeer) kleine en middelgrote bedrijven geven relatief meer aan dat het om meer dan 50% van de omzet gaat. Er zijn maar relatief weinig agrarische ondernemers die een opbrengstaandeel uit korte ketens tussen de 10-30% en 30-50% hebben opgegeven.

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, ingedeeld naar bedrijfstype in Zeeland, 2020
Bron: Landbouwtelling.

De bedrijven met afzet via korte ketens bevinden zich verspreid over heel de provincie Zeeland (zie stippen in figuur 3). Wel zit er in Zuid-Beveland ten oosten van Goes een sterkere omzetsdichtheid dankzij een korteketenafzet. Dit geldt ook in Walcheren ten noorden van Middelburg en Vlissingen. Andere omzetconcentraties liggen in Tholen en in het midden en westen van Schouwen-Duiveland. In Zeeuws-Vlaanderen is de omzetsdichtheid overwegend laag. Voor een nationaal beeld van de omzetsdichtheid zie het [nationale rapport](#).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Zeeland, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Zeeland. Dit betreft een bedrag van rond de 38 miljoen euro per jaar. Ongeveer een kwart is afkomstig uit de blijvende teelt. Ruim 20% is afkomstig uit de akkerbouw, gevolgd door het verzameltype overig landbouw (14 à 15%) waaronder veel combinatiebedrijven.

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Zeeland

Gesprekspartners hebben ook huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Zeeland. Op sommige punten is dit aangevuld met wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven. Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Net als in andere provincies wordt ook in Zeeland logistiek als een belangrijk knelpunt benoemd voor korte ketens (figuur 4). De meeste bedrijven in Zeeland zijn groot in akkerbouw en fruitteelt. Deze bedrijven komen veelal niet toe aan het bedienen van niches in korte keten. Hiervoor zijn gespecialiseerde bedrijven nodig. Keer op keer is het een uitdaging, wordt er gesteld. Dit ligt onder andere aan het volume. Klanten bestellen vaak 1 of 2 kropjes sla. Die moet je dan zelf ophalen bij de boer. Vertegenwoordigers van groothandels vragen zich deels af waarom het allemaal zo moeilijk is. Er zijn platforms zoals Sligro en Bidfood waar vraag en aanbod worden samengebracht.

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Zeeland

Actiever de vraag promoten

Voorwaarde bij levering aan groothandel is echter wel dat ondernemers zelf 'in de actiestand staan'. Kan je aan voorwaarden zoals HACCP voldoen? Producenten zijn vaak (te veel?) alleen bezig met productie. Ze lijken de verkoop te onderschatten. Men belt dan de groothandel: 'Waarom is er geen omzet?' Wil je de keten verkorten, dan zal je ook de vragende kant actiever moeten aanpakken dan de meesten nu doen.

Horeca heeft behoefte aan onderscheidend product

Er is veel recreatie in Zeeland. Horeca zou mogelijk meer kunnen doen met het lokale product en heeft al in beeld aan hoeveel producten men behoefte heeft. Men is op elkaar is aangewezen om te vernieuwen, maar er worden geen gezamenlijke plannen gemaakt.

Toerisme krijgt een groei van 50% na Covid, zo wordt gesteld. Zeeuwse horeca kan een nicheplayer worden met duurzaamheid hoog in het vaandel. Ook biologische producenten hebben eenzelfde soort doelstelling. Deze willen de afzet zo veel mogelijk regionaal. Ook zij zoeken naar horeca die duurzaamheid wil. Maar wat is ieders interpretatie daarbij? Daar moet je achter komen en dat is tijdrovend. Je moet een concept ontwikkelen met elkaar en goede financiële modellen en zakelijke afspraken waarbij iedereen wordt beloofd.

Samen ondernemen

Maar wie is risicodragend in dit verhaal? Organiseren kost geld. Welke zekerheid moet je elkaar geven om te kunnen verbinden en elkaar te vertrouwen? Er moeten goede zakelijke afspraken worden gemaakt en er zullen goede financiële modellen moeten komen waarbij iedereen goed wordt beloofd, aldus de gesprekspartners. Er moet een noodzaak voor iedereen zijn. Maar dat gaat volgens sommigen niet gebeuren zolang je (te veel) op subsidies blijft leunen. Toch zeggen anderen juist weer dat ze subsidies niet kunnen vinden. Opstarten zonder financiering blijft lastig. Overheden kunnen bij opstart ondersteunen, maar dienen niet te lang aan boord te blijven, zo wordt gesteld. Samen ondernemen betekent kennis delen, kennis ontwikkelen en rekening houden met nieuwe economische waarden hoe je voor elkaar zorgt. Niet te veel leunen op de overheid. Met elkaar de slagkracht in ondernemen durven neer te zetten.

Om bestaande korteketeninitiatieven te versnellen, is het volgens de deelnemers belangrijk dat de provincie en andere overheden eens helemaal naar de achtergrond gaan. Ze kunnen dan vragen aan de sectoren: wat hebben jullie nodig? Nu wachten ondernemers nog te veel op wat de provincie gaat doen. De gewoonte vanuit de provincie zou moeten zijn: alles jullie niets doen, doen wij ook niets. Op grond van een noodzaak om via de korte keten af te zetten, zouden zakelijke afspraken met elkaar gemaakt moeten worden. Dan zou het weleens zo kunnen zijn dat ondernemers in de korte keten per saldo veel meer van de overheid gedaan krijgen.

Rol overheid

De overheid kan wel een voorbeeldrol vervullen met duurzamere inkoop. Ze zijn een grote consument met eigen kantines. Ook met de semi overheid er bij gaat het om veel voedselgebruik. Volgens de gesprekspartners zou de overheid wellicht bij de inkoop kunnen bepalen dat een bepaald percentage voedsel uit de regio komt. Daarmee helpt het mee om het volume in de regio op gang te brengen.

Gezamenlijk met Foeddelta Zeeland kijkt de provincie hoe ze de korte keten kan verstevigen. Ook heeft men een initiatief lopen met alle provincies in het kader van de Nationale handelsmissie. Er is een opdracht uitgezet bij de [Taskforce Korte Keten](#) om te komen tot een roadmap naar een gezamenlijk doel. Zo kan men bepalen wat men de komende jaren prioriteit moet gaan geven, daarbij kan gebruik worden gemaakt van al aanwezige kennis en kunde in het netwerk.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067